

Hälsning till Danmark da de mørke fugle fløj

Dansk-svensk lyrik fra krigsårene

Af forfatteren Søren Sørensen

Den tyske geograf Albrecht Haushofer stod i 1944 i forbindelse med 20. julimændene, den gruppe af højreorienterede politikere og officerer der ville myrde Hitler. Haushofer blev lige som de andre arresteret, og fængselsopholdet gjorde ham til digter. Hans 80 sonetter fandt hans broder ved hans lig sidst i april 1945, og i et af dem skildrer han den situation som Otto Gelsted så træfsikkert havde skildret fem år tidligere:

*Så let at høre fremmed land gå under,
så tungt at bære når ens eget falder!
Et fremmed er som nogen langt fra kalder,
ens eget er et dødsskrigs høje dunder.*

Fra Berlin var der i 1940 langt til grænserne, fremmede lande lå selv for en geograf langt borte, også selv om han var ekspert i Japan og østasiatisk filosofi. Det var ikke situationen for den der opholdt sig ved Falsterbo. Han kunne se lysene slukkes på den anden side af sundet. Der var en afgrundsdyb forskel i tankegangen hos en tysk intellektuel der kunne opleve verden som tysk, og de nordiske intellektuelle der havde levet med i den bevidst om det nordiske som blev vakt med romantikken, levendegjort i skikkelser som Brandes, Strindberg og Ibsen og om sat i organiseret samarbejde mellem staterne i 1914 og mellem folkelige kredse med stiftelsen af Nordenforeningerne i 1919.

Man kunne tage Haushofers udsagn i ond mening og opfatte det som om han netop havde handlet på den måde den norske beredskabsdigter, den stærkeste af den alle, Arnulf Øverland i digtet *Du må ikke sove* fra midt i 30'erne: *tåle så innerlig vel / den urett som ikke rammer dig selv!* (Digtet *Du må ikke sove*). Man kunne også tage i god mening som den manglende bevidsthed om hvad nazismen faktisk rummede. Anden verdenskrig var jo, det er alle historikere enige om, jeg har også selv skrevet det før jeg havde læst det hos andre, en fortsættelse af første verdenskrig.

Forskellen var rigtigt nok at Danmark og Norge blev inddraget i fortsættelseskrigen i 1940, mens det både i Finland og Sverige var en udbredt opfattelse at vinterkrigen 1939-40 på mange måder var en fortsættelse af de kampe der havde udspillet sig i 1918 i Finland og med stor deltagelse af rigssvenske frivillige også dengang. I antologien *Nordens stämman* udgivet 1941 af "Nordens Frihet" kaldes vinterkrigen lige ud: *andra finska frihetskriget*.

Også lyrisk og litterært var der i en vis forstand tale om en fortsættelse; Edith Södergran og Elmer Diktonius udviklede den lyriske modernisme i Finland i årene omkring 1918, til Sverige var den nået inden 1939, men med Erik Lindegrens *mannen utan väg* som vi skal høre et digt fra i aften, kom den til fuld blomstring. Til Danmark var den nået med frihedskampens første offer, Gustaf Munch-Petersen, der faldt for fascistiske kugler i 1938, men de fleste af de danske digtere vi skal møde, havde ikke taget den til sig.

Det er ikke demokratiets idé / at vige og vige, skrev litteraturhistorikeren Elias Bredsdorff i tidsskriftet *Kulturkampen* i 1938. Frihedskampen var litterært i gang, og det er sigende når man kan se Halfdan Rasmussens stærke og rige poesi fra 40'erne var en fortsættelse af den kamp for menneskerettigheder og social retfærdighed som venstrefløjen havde stået for hele tiden; hans digte er ikke nationalt eller religiøst begrundet (Fr. Nielsen 1963).

For den modsatte fløj var det nationale og religiøse pejlemærker, og som en historiker fra denne fløj skrev om 9. april: *nu er vi alle Sønderjyder*. Man så nemlig den tyske besættelse som en fortsættelse af treårskrigen 1848-50 og 1864, dengang tyskerne tog Sønderjylland, nu var de så at sige bare fortsat til Helsingør og Skagen. Jyderne havde erfaringerne med besættelse fra dengang, og selv om der ikke var mange overlevende, andre end fru Møghe i Matador måske, så var fortællingerne levende, dem var folk vokset op med.

I det åndelige klima i Sverige var forholdene ganske anderledes. Under 1. verdenskrig havde venstrefløjen haft besvær med at holde Sverige ude af krigen; stærke kræfter ville gå med på tysk side. I

DSFS's antologi til 60-året for Danmarks befrielse, *Befrielse*, skildres de stærke protyske, pronazistiske og antisemitiske stemninger i Lund med base på universitetet i et bidrag af Vilhelm Agrell.

Andre kræfter var fremherskende i digterkredse. Det fremgår af de digte vi har valgt.

I DSFS har vi været optaget af de litterære skildringer af de to nabolande; vor første antologi *Två sidor av samma sund* lagde grunden og viste hvor meget der var at tage af, de følgende udgivelser har delvis fulgt det op. *Två sidor* begyndte med Bellman som i perioder har haft sit stærkeste fodfæste i Danmark; Blichers og H.C. Andersens stærke indtryk af Sverige har bidraget hertil. At Strindberg kaldte Danmark det værste land der fandtes, har mange her taget som en kompliment og været enige i. Hjalmar Söderberg har næppe delt opfattelsen, han var længe om at komme herfra. Hvad færre ved, er at Verner von Heidenstam nok heller ikke mente som Strindberg, i hvert fald lånte han Jægerspris Slot til at holde 75-års fødselsdag i, skønt han selv havde et slot ved Vättern.

I den periode vi her taler om, fik Sverige en ganske særlig betydning for danske digtere. Det kan være vanskeligere at se at Danmark skulle have haft en tilsvarende betydning for svenske. For Hjalmar Gullberg var det, som vi skal høre, en trøst at finde i Grundtvig og Kierkegaard:

*Hur skulle det folk kunna tigas ihjäl,
Som Grundtvig har sjungit psalmsång samman?
Ej släcks på jordiska maktens befäl
Guds sökarljus i den själ,
Där Kierkegaard tände flamman!*

15 år efter krigen mente en anden svensk digter, Hans Dhejne, at det sandt danske var at finde hos Holberg. Men det var også ham der skrev at *det själlandska majlandskapet ... är en förälskad natur med en poet på varje kvadratmeter*. Også det bekræfter aftenens program, nok er Morten fra Ålborg, men det var i København han blev digter. Som Nash fra Lemvig og Gelsted fra Vestfyn blev det.

Ærkekøbenhavneren Kjeld Abell – der godt nok var fra Ribe – er

den der i aftenens program står for en dansk tegning af Sverige. Som Grundtvig og Kierkegaard fik stå for det typisk danske hos Gullberg, er det hos Abell Bellman og Selma Lagerlöf der får repræsentere tilflugtslandet.

Ideen med denne sammenstilling af dansk og svensk lyrik fra krigsårene har primært været at dokumentere hvorledes stærke oplevelser skaber stærk poesi, og hvordan vore digtere netop fulgte Arnulf Øverlands læresætning: *du må ikke tåle så innerlig vel / den urett som ikke rammer dig selv*. At danske digtere ikke tålte den uret der overgik dem selv og deres land, siger ikke uden videre sig selv. Modstanden og modstandskampen var temmelig længe om at komme i gang, og måske ramte dramatikeren Kjeld Abell rigtigt da han i sit skuespil om Danmark under besættelse tog bynavnet Silkeborg for gode varer. Silke er slidstærkt og smukt og kan vige, give efter, men det er i sig selv det modsatte af stål og beton. Var tyskerne stålsatte, var danskerne silkeklædte.

Solidariteten mellem de to folk voksede og stod sin prøve. Det siger digtene også. Der var i 1941 svensk uge i København og dansk i Stockholm; Kjeld Abell deltog bl.a. i dem begge. I København medvirkede Hjalmar Gullberg, Harry Martinson og Anders Österling bl.a.